

Т. В.Полиця,
здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
наук. керівник –ст. викладач,доцент І.Г. Барановська

ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку України відбувається перебудова системи освіти. Це життєво необхідний процес впровадження інноваційних методів і підходів у навчанні. Однією з актуальних проблем сьогодення є активізація пізнавальної діяльності учнів, як необхідної умови ефективності навчання: орієнтації на свідоме здобуття міцних знань, перетворення знань у переконання, розвиток інтересу до навчальної діяльності, самостійність думки та практичних дій учнів.

Пізнавальна активність дитини – це її внутрішня готовність до оволодіння знаннями, уміннями і навичками та виявлення самостійності й творчого підходу до виконання навчальних завдань. У центрі навчально-виховного процесу має бути учень. Активність, бажання і здатність до навчання, уміння спілкуватися, співпрацювати, міркувати, обґрунтовувати свої думки, бути собою закладаються у процесі навчання на уроках у початкових класах. Сьогодні перед початковою школою стоїть завдання домогтися, щоб діти не лише засвоїли матеріал, а й могли вільно оперувати ним, застосовувати їх для вирішення навчальних та життєвих проблем, для розширення свого пізнавального досвіду.

Головною метою школи, як зазначено в Концепції загальної середньої освіти, є створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу та таких індивідуальних здібностей особистості, які забезпечать їй досягнення життєвого успіху. Формування творчої, мислячої особистості – одне з найважливіших завдань сучасної школи. Увага педагогів-практиків спрямована на розв'язання питань творчого розвитку дітей засобами мистецтва, зокрема музичного.

Аналіз попередніх досліджень. Вивченням даної проблеми займалися педагогіки-класики С. Русова, М. Стельмахович, В. Сухомлинський, Д. Ушинський, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський та інші. Науково-педагогічне вирішення питань розвитку музичних інтересів дітей знаходимо в доробку відомих викладачів (Б. Барток, З. Кодай, К. Орф, В. Шацька, Д. Кабалевський, З. Морозова, Л. Лохвицька).

Теоретичні та методичні проблеми музично-естетичного виховання успішно розробляють українські науковці А.Болгарський, О.Дем'янчук, А.Паламарчук (формування музично-естетичних інтересів), Б.Брилін, О. Туріна, В.Шульгіна (музично-творчий розвиток), В.Бутенко, Л.Коваль (формування естетичних оцінок), В.Дряпіка, (формування естетичного смаку), О.Костюк, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Рудницька, (формування естетичного ставлення), В.Орлов (формування і розвиток естетичної культури), О.Ростовський (керування музичним сприйманням), Л.Філатова (формування естетичних потреб), І.Барановська (методичні засади художньо-творчої самореалізації) та багато інших.

Виклад основного матеріалу. В.Сухомлинський писав, що пізнання світу почуттів неможливе без розуміння і переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати її й діставати насолоду від неї. Без музики важко переконати людину, яка вступає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це переконання, по суті, є основою емоційної, естетичної, моральної культури[5,с.258]. За словами В.Сухомлинського, «пізнання світу почуттів неможливе без розуміння й переживання музики, без глибокої духовної потреби слухати музику й діставати насолоду він неї» [5, с.251].

Разом з літературою та образотворчим мистецтвом музика складає художньо-естетичний цикл предметів шкільної програми. Перебуваючи у тісному полі художньому зв'язку, твори образотворчого мистецтва, художнє слово допомагають передати глибину

почуттів, які втілені в музиці. У свою ж чергу музика здатна викликати нстрій, переживання та хвилювання, співзвучні багатьом творам живопису та літератури.

Одним з важливих питань є методичне забезпечення учителя музики. Творчий підхід до вибору методів, прийомів, навчання школярів – необхідна умова формування пізнавальної активності в галузі музичного мистецтва. Як сказав Дмитро Кабалевський, «програма – це лише «компас», що вказує напрям, у якому повинен іти розвиток музичної культури школярів. Безпосереднє здійснення завдань музичного виховання залежить від учителя, рівня його кваліфікації, якості роботи, громадської позиції» [3, с. 23].

Музичне виховання має становити єдину, цілісну струнку систему. В перехідний період від дитячого садка до школи ця система не повинна перериватися, методи і форми музичного розвитку дітей мають змінюватись плавно, а не стрибкоподібно. Повторюваність творів корисна дітям, оскільки вони міцніше закріплюють певні навички, а також мають змогу на відомому матеріалі детальніше і яскравіше відтворити музичний зміст цих творів [2, с.51].

Найефективнішими видами музичної діяльності на уроках музичного мистецтва в початковій школі є спів, слухання музики, гра на дитячих музичних інструментах, рух під музику і музична творчість. Наукові дослідження і педагогічна практика переконують, що всі ці види музичної діяльності різною мірою доступні дітям. У шкільних програмах перевага справедливо надається співу і слуханню музики. Такі ж форми музичної діяльності, як гра на дитячих інструментах, рухи під музику, до яких діти вдаються щоранку, виконують зарядку під музичний акомпанемент радіо чи телебачення, і які ефективно сприяють активізації навчальної діяльності школярів, не приділяється достатньо уваги. О.Жорник вважає, що поряд із співом і слуханням музики щирим визнанням дітей користуються гра на музичних інструментах, танці, ігри під музику, - вони створюють якнайсприятливіші умови для розвитку творчих здібностей і музичного мислення дітей [1, с.23, 24].

Музикування на інструментах (сопілка, дудочка, трикутник, маталофон, ксилофон) – необхідний етап формування пізнавальної активності молодших школярів у музичної діяльності. Виконання поспівок «Співаймо», «Слухайте нас», «Стоїмо на місці», «Вгору ми йдемо», «Ми крокуєм вниз» дозволяють познайомити молодших школярів з основами музичної грамотності, розвивають музичний слух та почуття ритму. Одні діти грають нескладні мелодії на металофоні, а інші – співають мелодію поспівки. Учні вчаться музикувати на дитячих інструментах, імпровізуючи різні ритми, музичні звороти; вони відтворюють сприйняте, підбирають розучені мелодії, ритмічний супровід до виконуваних пісень.

Розвиток самостійної музично-ритмічної діяльності бажано проводити поетапно, поєднаних у логічній послідовності з урахуванням відповідних дидактичних принципів і методів. Ритмічний супровід, організований на слуховому контролі, що має місце в роботі з дітьми ще в до нотний період, не тільки дає змогу вчителю залучати молодших школярів до активної пізнавальної діяльності, а й сприяє розвитку відчуття музичного часу – «переживання» змінюваних тривалостей, рівного темпу і метричної пульсації.

1 етап. Заняття з формування чуття ритму в дітей доцільніше проводити як ритмічні ігри, які б мали конкретну мету і чіткий магічний зв'язок. Так, повторення на слух ритму, що пропонується вчителем або учнями, ритмічна гра «Запитання – відповідь»; закінчення ритмічних фраз, спеціально обірваних учителем на слабких долях такту.

2 етапі. Формування навички відтворення ритмічного тексту бажано здійснювати на логічно-закінчених ритмічних мотивах, оскільки такі заняття на елементарних ударних інструментах через слухово-зоровий контроль створює додаткову опору закріплення слухово-ритмічної уяви і прискорюють музичний розвиток дітей.

На 3 етапі відбувається навчання молодших школярів переносити графічне зображення ритмічних структур на елементарні інструменти, і водночас формування вміння здійснювати самоконтроль за якістю виконання, що є показником розвитку активності у самостійній музичній діяльності. Він стимулює розвиток музично-слухових здібностей учнів, допомагає їм зосередитись, без чого важко навчити дітей стежити за музичними мотивами і нотним

записом. Оскільки молодшим школярам відтворення на ударних інструментах нотного тексту дається важко, на початковому етапі можна вдавати до відтворення ритмічних малюнків за предметно-графічними партитурами. Принципи кількісного співвідношення малюнків і відтворення тривалості (четвертних, восьмих) залишається той самий.

На 4 етапі відбувається плавний перехід зорового сприйняття молодших школярів від художньо зображеної партитури до загально прийнятої нотної: Якщо в першій фазі рухову реакцію викликав ритм, відтворений на слух, то в четвертій при ритмізації по графічному зображенню – це фіксований на плакаті графічний запис.

5 етап музикування на дитячих інструментах спрямований на активізацію самостійної музичної діяльності. Він передбачає створення ритмічного супроводу та його нотний запис. Від попередніх цей вид діяльності відрізняється:

- по-перше, навчальна мета такої діяльності визначає не лише закріплення самостійних навичок гри за нотними знаками, а й концентрацію всіх умінь і навичок у єдиний комплекс, що забезпечує самостійність виконання музично-ритмічних завдань;

- по-друге, внаслідок використання на уроці ударних інструментів на спеціально розроблених партитурах для супроводу у молодших школярів формується відчуття долей такту, музичних фраз, кульмінаційних моментів у фразах, тих музично-практичних навичок, які ще недостатньо розвинені.

Впровадження етапно-фазової послідовності використання на уроці музики ритмічних і звуковисотних інструментів уможливорює органічне поєднання теоретичних знань учнів з музично-практичною діяльністю, підвищуючи якість уроків музики.

У процесі музикування на дитячих інструментах учні вчать елементів музичної грамоти, в них розвивається слух (звуковисотний, ритмічний, тембровий, динамічний), музичне мислення, творчі музично-сенсорні здібності.

Одним з найзахоплюючих методів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів є інсценізація музичного твору. Червоною смугою через усі напрямки роботи вчителя проходить знайомство учнів з музичним твором, слухання, а згодом і виконання. Неабиякі можливості для впровадження в уроки музики – створення елементів театралізованої гри. З метою спрямування уваги школярів на вираження у ньому розповідних інтонацій та використання ігрової ситуації, пов'язану зі змістом цього твору. Після виконання залучаю дітей до аналізу сюжету твору, його виразності. Важливо використовувати в основному ті рухи, які знайомі дітям із життя і не потребують окремого часу для їхнього виявлення та засвоєння: прості рухи рук, біг, ходьба, елементарні танцювальні кроки. Із захопленням учні виконують ритмічний супровід пісні, а ще звуконаслідування на музичних інструментах.

Наприклад, музичний твір «Курчатка» Л.Шукайло. Рухливий темп, нескладна мелодія, активізують образну уяву та музичне мислення школярів, сприяють тому учні з задоволенням виконують його на музичному інструменті. Також є доречним виконання рухливих вправ у супроводі цього твору, а згодом під цей твір можна відтворити «малий театр». Перед учнями стоїть завдання : уявити невеликий епізод. А потім відтворити його разом із однокласниками.

Діти слухають твір у виконанні вчителя, потім одного з учнів. Під звуки мелодії твору, учні виконують рухи та дії, які вони собі уявляють. Як от: Розпочинається музика і всі курчата, за своєю мамою-квочкою ідуть рядочком. Тим часом останнє курча побачило щось незвичне і зупинилося. Потім швидко

побігло, там він побачив черв'ячка, здивувався, але довго не чекаючи, почав тягнути черв'ячка. Йому це не вдається, обернувся і помітив що інші курчатка далеко і побіг за ними. Закінчується вистава тим що знов всі ідуть за мамою-квочкою.

Дослідники (О.Печерська, Т.Кіреєва) дійшли висновку, що використання на уроках музики аналогій з кольором сприяє розвитку емоційності, підвищенню інтересу молодших школярів до музики. Тому дуже важливе використання на уроці музики наочності в яскравій і доступній для молодшого школяра формі. Певний інтерес до музики викликає «музична гра» (пропонуються О.Гуминською, Т.Шевчук, О.Юхневичем). Гра на уроці завжди бажана та цікава. До кожної теми уроку, окремого виду діяльності можна придумати гру. Для її створення потрібні винахідливість і фантазія вчителя.

Активізації пізнавальної діяльності на уроці музичного мистецтва відбувається у процесі виконання творчих завдань, в ході яких учнів буде втягнуто у процес творчості, а результатом цього процесу буде виникнення чогось нового. У молодших класах діти люблять імпровізувати, складати закінчення мелодії, придумувати ритмічні супроводи до знайомої пісні. Наприклад: підібрати або написати вірш до музики, написати твір (музичних вражень, емоцій та переживань), скласти музичну казку, оформити програмку чи афіш концерту, музичного спектаклю, створити ескізи костюмів для героїв музичного твору, створити сюжетні малюнки музичних творів. Це тільки деякі форми спілкування дітей з музикою, що спрямовані на розвиток творчої уяви, на розвиток сприйняття музичного образу, а через нього - на сприйняття різних сторін життя.

Творча активність учнівособливо розкривається на нестандартних уроках: урок-вистава, урок-гра, урок-концерт, урок-вікторина. Саме на інтегрованих уроках музичного мистецтва є чудова можливість розмірковувати, говорити про духовність, красу, про інші види мистецтва, культуру, узагалі про саме життя,

Висновки. Активізація музично-пізнавальної діяльності школярів залежить від методів стимулювання їхнього інтересу до музики: це створення проблемних, ігрових ситуацій на уроках, демонстрація та інтерпретація найкращих зразків музичної класики, виконання творів на дитячих інструментах, застосування мультимедійних презентацій, використання відеоматеріалів, виконання творчо-ігрових завдань, створення творчих проектів та ін. Ці методи сприяють розвитку музичного інтересу дітей та успішно використовуються на уроках. Виконання простих музичних творів, викликає у учнів ситуацію успіху та підсилення інтересу до уроків музичного мистецтва.

Література

1. Жорник О. Формування пізнавальної активності учнів у процесі спільної ігрової діяльності / О. Жорник // Рідна школа. – 2000. – №1. – 28 с.
2. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. / О. М. Олексюк. – Київ: Київський національний університет культури і мистецтв, 2006. – 188 с.
3. Печерська С.П. Уроки музики в початковій школі: навч. посіб. / С. П. Печерська. – Київ: Либідь, 2001. – 272 с.
4. Ростовський О. Я.Методика викладання музики в початковій школі: навч. – метод. посіб. / О. Я. Ростовський. – Тернопіль, 2001. – с. 185 - 202 .
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори в п'яти томах. / В. О. Сухомлинський. – Київ: Радянська школа, 1976. – Т. 2. – 675 с.